

KULTURMINNEÅRET 2009

Riksantikvaren freder 12 kulturminner

Foto: Riksantikvarens arkiv

Sjeldne gode eksempler

- Jeg pleier å si at en fredning ikke er en frosset situasjon, men en styrt endring.

Kjente og nære kulturminner gir oss gode historier. I år freder vi kulturminner fra fellesskapet. En ferge, en skole, to parker og en hoppbakke står på listen. I snart 100 år har Riksantikvaren arbeidet med å definere kulturminner av nasjonal interesse og å sikre deres vern.

Definisjonen av et kulturminne er vid. Den rommer alle fysiske spor etter menneskelig virksomhet. Det er få områder i samfunnet som er mer orientert mot endring enn kulturminnevernet. I arbeidet med å definere verdien av en fortid blir bildet av samtiden sterkere. Verdiene sitter ikke i kulturminnene, men i vår tolkning av dem. Det var få som på 1800-tallet mente at stavkirker hadde noen verdi, og vi mistet derfor svært mange i denne perioden.

”Dagliglivets kulturminner” er tema i Kulturminneåret 2009. Dagligliv er det nære som vi alle har erfaring med. Riksantikvarens viktigste rettesnor er i dag å arbeide for å oppnå en fredningsliste med et representativt utvalg kulturminner.

Hvordan vet vi om noe er representativt eller spesielt viktig? Det representative kan være melkerampen, parkanlegget eller 1950-tallets skolearkitektur. Spennet er stort, og desto mer øker tilfanget av kilder. For at vi skal ta riktige valg er erfaring, oversikt, men også tilgang på materiale vesentlig. Det er viktig å kunne planlegge og å være tidlig ute. Mens vi arbeider oss opp for å få et overblikk over 1930-tallet, kan vi fort miste hovedverkene fra 1970.

Kulturminner må oppleves som verdifulle for at vi skal ta vare på dem. Her er det ikke bare Riksantikvaren som har siste ord. Vi pleier å si at en fredning ikke er en frosset situasjon, men en styrt endring. Historien er dynamisk, en prosess som redigeres fortløpende. I år er det fokus på dagliglivet.

Nils Marstein
riksantikvar

INNHOOLD

12 fredninger i Kulturminneåret	s. 3	Med hjerte for stål	s. 14
I all slags vær	s. 6	Nasjonsbygger og strateg	s. 16
På jakt etter minner...	s. 8	Tyveriet i Larvik kirke	s. 18
Tre eldsjele	s. 9	Kulturarv i Europa	s. 20
Fortellinger om kyst-Norge	s. 10	Blant gamle hus i Vågå og i Rauland med Thorbjørn Egner	s. 22
Visuelt fortalt	s. 12		
Schirmers elever i Gudbrandsdalen	s. 13	Nordisk samarbeid	s. 24

Forsidebilder:

Badehus på Hellesylt, Foto: Arne Inge Tryggestad
Frognerparken, Foto: Mette Eggen©Riksantikvaren.

Foldinferga i Kragerø, Foto: Dik van der Wel.
Skuibakken i Bærum, Foto: Birger Lindstad.

12 fredninger i Kulturminneåret

Riksantikvaren vil i 2009 løfte frem fellesskapets kulturminner og kulturmiljøer, de vi opplever på vei til jobben, skolen eller på vei hjem fra byen.

Det er steder som samler store folkemengder til fest, eller krysset i lysløypa der du treffer naboen eller kjæresten. Riksantikvaren har funnet frem kulturminner som fremstår som tydelige og samlende, med god geografisk spredning.

Februar

Frognerparken i Oslo er et av Norges sentrale offentlige rom. Ingen andre norske parker er tilsvarende i størrelse, kunstnerisk kvalitet eller mangfold av kulturarenaer. Frognerparken har blitt en folkepark der kunst, idrett og rekreasjon er tilgjengelig for alle, til alle døgnets tider. Vigelandsanlegget er unikt i internasjonal sammenheng. Det finnes ikke noen parker av samme format som er utformet av en enkelt kunstner. Fredningen omfatter Frogner hovedgårds anlegg, Frognerparken, Vigelandsanlegget og deler av Frognerparkens idrettsanlegg, Frognerbadets friluftsdel og tennisbane mot Kirkeveien.

Foto: Mette Egeen@Riksantikvaren.

Februar

Skuibakken i Bærum er et av Norges sentrale idrettsanlegg for vintersport. Hopprennene i Skui trakk titusen av mennesker som sammen opplevde spenning og dramatisk, folkefest og idrett i ett og samme arrangement. I 1960 valgte NRK Skuibakken som arena for sin første sending av et helt skirenn. Bakken ble kraftig eksponert på fjernsyn i fjernsynets aller tidligste periode. Hoppbakken er kjent over hele Norge gjennom en rekke World Cup- og norgesmesterskap. Ved åpningsrennet i mars 1928 var Skuibakken landets største hoppbakke. Bakken skapte begeistring og forskrekkelse med sitt stupbratte unna-renn.

Foto: Birger Lindstad@Riksantikvaren.

Mars

Et buskur i Sør-Varanger Over hele Norge har bussholdeplasser vært steder for møter og ikke minst kjedsommelig venting. Ventetiden har preget bussholdeplassene, og taggingen har til tider vært så omfattende at lite har blitt stående igjen av de små bygningene. Gravmaskinskuffa på Bjørnevatn er et buskur som skal tåle all tidtroyte. Den tidligere malmskuffa har for lengst gjort sin tjeneste for gruveselskapet AS Sydvaranger. I stedet gir den nå ly for reisende som venter på buss fra Bjørnevatn, 12 kilometer sør for Kirkenes. Skuffa er slik sett et uvanlig kulturminne som forener både industrihistorie og samferdselshistorie.

Foto: Gjerril Finstad, Fosværsbygg

April

Pissoaret i Stensparken i Oslo ble tegnet av byarkitekt Harald Aars og sto ferdig i 1937. Gjennom sitt funksjonalistiske formspråk er det et uttrykk for den nye arkitekturideologien som vokste fram fra slutten av 1920-tallet. Urinalet i Stensparken skulle, i tillegg til å ivareta praktiske hensyn, også ha en estetisk funksjon som parkelement. Pissoaret i Stensparken var et yndet og velkjent treffsted for homofile i svært mange år, noe som gjenspeiles i de mange kallenavnene. Den mest kjente betegnelsen er "Kjærlighetskarusellen", men også tilnavn som "Lykkehjulet", "Den runde tønne", "Soppen" og "Paraplyen" er blitt brukt.

Foto: Birger Lindstad@Riksantikvaren.

Mai

Lunde barneskole i Skien fra 1957 er et karakteristisk eksempel på en skolebygning oppført i etterkrigstiden. Skolen er tegnet av Karen og Odd Brochmanns arkitektkontor i samarbeid med Dag Rognlien. Bygningens utforming viser tydelig hvordan nye pedagogiske idealer kom til uttrykk i arkitekturen i denne perioden. Til forskjell fra de tidligere kaserneskolene med trapper, lange korridorer og opphøyde podier for læreren, er Lunde skole utformet på barns premisser og etter prinsippet om at trivsel og gode arbeidsforhold er avgjørende forutsetninger for læring. For eksempel ble vinduene lagt så langt ned at barna lett kunne se ut. For å sikre lys i klasserommene, ble det montert takvinduer. De ulike delene av skolen har fått hver sin farge, og rommene er åttekantede.

Juni

Byparken i Mosjøen ble anlagt 1900-1905 som et klassisistisk anlegg. Parken hadde flere stier og alleer, en fontene sentralt plassert og en musikkpaviljong mot sør. I 1938 ble den opprinnelige paviljongen revet og en ny oppført. Fra 2001 og frem til åpning i 2008 har det foregått et stort arbeid med restaurering og tilbakeføring av parken. Byparken i Mosjøen har høy kulturhistorisk verdi som et av meget få parkanlegg i Nord-Norge der den opprinnelige parkplanen kan leses. Tilbakeføring og restaurering er gjennomført med høy kvalitet, og parken er i dag et kulturminne med betydelig pedagogisk opplevelsverdi.

Juli

Foldinferga i Kragerø fra 1960 ble bygget ved Kragerø Slipp og Mekaniske Verksted. B/F "Foldinferga" var Kragerø Fjordbåtselskaps første stålferje og ble bygget som kombinert passasjer/bilferje og isbryter. Ferja skulle sikre transporten vinterstid, forhindre isolasjon og bidra til å holde sysselsettingen oppe når fjordene frøys til. I 1960 ble bilrasjoneringen opphevet. Privatbilismen økte kraftig og traktoren vant innpass i jordbruket. Bilferja ble derfor den nye tidens lokalbåt. Kragerø med sine øyer og spredte bosetting var helt avhengig av bilferja, både til vare- og persontransport. M/F Kragerø bandt øysamfunnet og fastlandet sammen året rundt og hadde en avgjørende betydning for sikker transport under normale isforhold. Siste jobb var å frakte innsatte mellom Bastøy fengsel og fastlandet.

August

Turistforeningens hytte Arentzbu Det er ikke bare sporene etter den organiserte idretten som er viktige å dokumentere, også fysiske uttrykk for norsk friluftsliv må tas vare på. Hvordan dokumenterer vi Norge som tur og matpakkenasjon? Jo, gjennom den typiske selvbetjeningshytta - Arentzbu, 880 m.o.h, oppført i 1956 i Breheimen, Luster kommune. Ikke for den luksushungrige, vanskelig tilgjengelig, men kjent og brukt av mange. Arentzbu ble finansiert av Arentz legat, opprettet til minne om den kjente legen, geologen og friluftsmannen. Fredrik Arentz (1844-1914) som forsvant under en tur i Jotunheimen. Legatet har bidratt til byggingen av en mengde selvbetjeningshytter, hvorav Arentzbu var den første. Den Norske Turistforening er landets største friluftsansjon, og gjennom sitt arbeid ønsker DNT å tilgjengeliggjøre naturen for alle.

September

Badehus på Hellesylt fra 1937 har en unik beliggenhet innerst i Storfjorden med høye fjell på begge sider i Geiranger. Sjøbadet er en av hovedattraksjonene i området og badehuset har derfor stor opplevelsels- og bruksverdi både for lokalbefolkning og tilreisende. Utbyggingen av offentlige sjøbad skjøt fart på begynnelsen av 1900-tallet. Fra å ha vært et motefenomen forbeholdt overklassen, spredde badekulturen seg på denne tiden til et bredere lag av befolkningen. Offentlige badeanlegg ble derfor i mellomkrigstiden viktige møtesteder for folk i sommersesongen. Badehuset i Hellesylt har høy arkitektur/ bygningshistorisk verdi som et typisk eksempel på funksjonalistisk preget folkelig byggeskikk.

Foto: Arne Inge Tryggstad

Oktober

Melkeramper fra Selbu Melkerampene ble bygd for å kunne lempe melkespann og kraftforsekker av og på meierienes lastebiler. I utkantstrøk kunne det være en rampe for hver gard, men der det var kort avstand mellom gårdene ble melkerampene delt av flere gårder. Melkerampene ble raske møteplasser for folk i grenda, her kunne man treffe folk, få informasjon og utveksle siste nytt. Rampen var både nyhetsbyrå og lokalradio. Det var ikke så nøye med eierforholdene. Mange av rampene er å oppfatte som felles eieendom, og rampene ble ofte satt opp på dugnad. Etter tankbilens inntog omkring 1970 har svært mange melkeramper forsvunnet. Men i Selbu er det fortsatt mange melkeramper bevart, og her finnes det også bønder som tar godt vare på rampene sine – slik at de kan fortsette å være møteplasser for folk.

Foto av melkerampe på Håstadstunene ved Dam Ågren.

November

Aviskiosken "Raketten" i Tromsø fra 1911 er en av Norges eldste kiosker. Industrialisering, urbanisering, nedgang i analfabetisme og økt politisk bevissthet bidro sterkt til at siste halvdel av 1800-tallet ble avisenes store ekspansjonsfase. I 1850 var det 40 aviser i Norge, i 1918 var antall titler 250. Aviskioskene ble utover 1900-tallet en viktig del av mange norske bybilder. Da 18 år gamle Margit Løkke fikk tillatelse til å sette opp en kiosk på torget i Tromsø var betingelsen at kommunen skulle disponere to av kioskens vegger til oppslag og bekjentgjøringer. "Raketten" ble istandsatt med midler fra kulturminnefondet i 2005. Kioskene har utviklet seg fra det tidlige 1900-tallets aviskiosker, via 50-tallets pølseboder, 70-tallets hamburgersteder, og til dagens 7-11.

Foto: Mari Hildeng, Perspektiv Museum.

Desember

Bedehus i Gyland Mens sporene etter den høykirkelige kulturen er sikret gjennom en lang rekke fredninger, er det ytterst få representanter for den lavkirkelige lekmannsbevegelsens samlingshus som er underlagt formelt vern. Riksantikvaren har valgt å bøte på dette misforholdet ved å frede bedehuset Emmaus (1888) i Vest-Agder. De første samlingslokaler knyttet til den lekmannskristne bevegelsen ble bygget omkring 1850, og mange nye bedehus kom til som følge av kraftige vekkelserbevegelser i 1870-årene og framover. Bedehusmiljøet var særlig sterkt representert på Sør-Vestlandet, og i den lille bygda Gyland utenfor Flekkefjord er det oppført intet mindre enn tre bedehus innenfor et lite område. Sammen med et nærliggende kapell og en middelalderk kirkegård illustrerer de tre bedehusene oppført av henholdsvis Indremisjonen, baptistene og pinsevennene, kristenlivets historie på en sjelden talende måte.

Foto: Frans-Arne Stylogar, Fylkesantikvaren i Vest-Agder.

I all slags vær

I 14 år har han stått til rors hos Riksantikvaren og styrt skuta i all slags vær. Nils Marstein er engasjert, drivende dyktig og med et glimt i øyet utøver han sin rett til å frede bygninger, kirker, tun, og tufter. Med Kulturminneloven i hånd har han til og med makt nok til å opprøre deler av journalistmiljøet i Oslo.

Av Siri Wolland, Informasjonssjef, Riksantikvaren

Nils Marstein vil at Riksantikvaren skal være synlig, men ikke-faglige oppslag og meninger om dette og hint er han rett og slett ikke interessert i. Det står det heller ingenting om i arbeidsinstruksen.

Riksantikvaren skal være knakende god på sine fagfelt, og det skal være hovedsaken. Det er mange fagpersoner i huset som kan gi gode svar, og det beste er at den som sitter med best informasjon om en sak, er den som uttaler seg i media. Marstein delegerer derfor gjerne mediedeltagelsen. Særlig er oppsla-

gene i lokalmediene viktig. Mediebyrået Retrievers tall viser mellom 10-15 oppslag om Riksantikvaren hver dag. Rask hoderegning sier da at omtrent 240 oppslag pr måned og ca 2500 oppslag pr år er noe Riksantikvaren kan være stolt av. Interessen for kulturminnevern er stor over hele landet.

Dekke kostnader

Det store gjennombruddet kom da Miljøverndepartementet ved årstusenskiftet ba Riksantikvaren lage en behovsanalyse for kulturminnevernet. Undersøkelsen skulle vise behovet for tiltak i bred forstand. Systematisk og langsiktig arbeid gir nemlig også resultater. Alle fantastiske og tålmodige eiere har gjennom generasjoner tatt hånd om sine fredede gamle bygninger med en urimelig egenandel. Lovens bestemmelser om at eiere kan få dekket de antikvariske merutgiftene helt eller delvis, ble ikke fulgt opp. Resultatet var at man fikk dekket delvis eller intet.

Behovsanalysen lå i bunnen da departementet utarbeidet stortingsmeldingen om kulturminnevernet, der en opptrappingsplan for tilskuddsmidlene ble presentert. Nå får endelig eiere av fredede bygninger dekket *alle* antikvariske merutgifter, de kan også søke om tilskudd til brannverntiltak, og utgiftene til mindre, private arkeologiske undersøkelser blir også dekket. At det også er kommet nær en kvart milliard til kulturminnevern i tiltakspakken for 2009, betyr mye for å

- Jeg er stolt av å ha ledet så mange dyktige fagfolk, sier Nils Marstein.

Foto: Siri Wolland/Riksantikvaren.

løfte situasjonen for de private eierne, som altså i tiår har trukket et tungt lass på vegne av samfunnet.

Med forstand

Riksantikvaren har et sterkt lovverk som påvirker folk direkte. Det skal man være seg bevisst og håndtere med respekt. Det er imidlertid ikke bare kulturminneloven som er Riksantikvarens formelle virkemiddel. Plan- og bygningsloven er den viktigste instrumentet for å ta vare på det store flertall av kulturminner og -miljøer. Riksantikvaren er derfor en viktig aktør for å sikre kulturminneverdiene i arealplanleggingen i landet. I høyhusdebatten for noen år siden er riksantikvaren husket for å si at et høyhus er som en tatovering; den er flott som ny, men den falmer fort og umulig å bli kvitt. Så billedlig kan det sies. Men de fleste utfordringene i kulturminneforvaltningen løser seg gjennom seigt arbeid, smidighet og forstand. Det lager ingen avisoverskrifter, men det sørger for at kulturminnene blir ivaretatt. Det er viktigere. Viktig er det også for Nils Marstein å si at han er stolt over å ha ledet så mange dyktige fagfolk, i en så profesjonell organisasjon, gjennom disse 14 årene. Det har betydd mye.

Foto: Siri Welland@riksantikvaren.

Bildilla

Nils Marstein har et bankende hjerte for engelske biler. Det hele startet da guttene hans var små. De spleiset på en Austin Mini for å ha noe å mekke med. Bilen kostet 4500 kroner. Da var det gjort. Girkassa var ødelagt og med tre

- De fleste utfordringene i kulturminneforvaltningen løser seg gjennom seigt arbeid, smidighet og forstand. Det lager ingen avisoverskrifter, men det sørger for at kulturminnene blir ivaretatt. Det er viktigere, mener riksantikvar Nils Marstein.

håndbøker og et verktøysett i tommer, var det bare å begynne. Nå mange år senere står det fire Minier, en Austin-Healey, en

MGB, og en Triumph i garasjen. Familiens to vanlige biler har aldri fått stå der. Selv om Marstein etter hvert er utklasset av sine sønner som mekaniker, og at han nå mer er blitt hjelpemann, er engelske biler fremdeles en fascinerende hobby.

Nils Marstein er også en habil snekker. Kanskje snekker han en flott trebil til sønnesønnen når åremålsperioden som riksantikvar er over i august?

Pissoaret i Stensparken i Oslo ble frettet i april. Riksantikvar Nils Marstein sammen med byantikvar i Oslo Marte Boro og miljøvernminister Erik Solheim.

Foto: Turid Arshheim@riksantikvaren.

På jakt etter minner

Hva er dette? Kjenne, se, ta, lukte og tegne. Et kulturminne kan ikke utforskes for nøye. Minnefinnere er elever på oppdagelsesferd. Riksantikvaren og sekretariatet for Kulturminneåret inviterer elever i grunnskolen til å bli minnefinnere.

- Kulturminneforståelse og læren om kulturhistorie tar tid, sier Marianne Sørensen, museumspedagog ved Larvik museum, en av ildsjelene i minnefinneropplegget på Torstrand og Langestrand skoler i Larvik. Hennes erfaring er at "ut i felten" med elevene fungerer best.

- Praktisk tilrettelegging gjennom å besøke historiske steder i nærmiljøet, bruke biblioteket eller stedets museum, intervju bestemor eller gå på jakt i skogen har fungert veldig bra, sier Sørensen.

I Larvik er minnefinnere lagt opp som et kurs som strekker seg over flere uker. På Hurum har minnefinnerprosjektet blitt arrangert som en ukers kurs i regi av Buskerud fylkeskommune.

Gode erfaringer

- Det er nettopp disse gode erfaringene vi ønsker å gjøre tilgjengelig for skoler og museum over hele landet, sier Marianne Brynildsen, prosjektleder for Kulturminneåret hos Riksantikvaren.

- Med penn og papir, fotoapparat og nysgjerrighet jakter minnefinnere på fortellinger som skjuler seg i skogen, et gammelt hus, et gateskilt eller kanskje et gammelt bilde. Gjennom samtaler, intervjuer, fortellinger og turer i lokalmiljøet ønsker vi å gjøre barn og unge nysgjerrige på sin egen kulturhistorie. Oppgaver og modeller basert på tidligere års erfaringer ligger nå klare for bruk. I mai ble det sendt invitasjon til skoler og museum med oppfordring om å bli med på minne-

finnerprosjektet i Kulturminneåret. En enkel nettside skal fungere som idébank for alle som vil gjennomføre et minnefinnerprosjekt, enten det er museumspedagoger eller interesserte lærere. Erfaringsmessig er det nyttig å knytte til seg fagpersoner fra det lokale miljøet. Da kan elevene få kyndig veiledning i tegning, foto, intervju og film. Ressurspersoner fra for eksempel bibliotek, arkiv, lokalhistorikere og kunstnere har gitt bidrag til nettsiden som åpner før sommeren.

- Små og store tips som kan utløse

store kreative ideer, og det er spennende, sier prosjektleder Marianne Brynildsen.

Det er utarbeidet en nettside www.minnefinner.no. På denne siden får elever tips til hvordan de kan intervju en lokalhistoriker, dokumentere sitt minnefinnerprosjekt gjennom å lage en film eller en utstilling. Her kan de også gå rett til digitale muligheter som finnes på www.dagligliv.no, www.digitalfortalt.no og www.kulturminneloypa.no

www.minnefinner.no inneholder også en rikholdig idébank for lærere og museumspedagoger med forslag til gjennomføring av minnefinnerkurs, kursopplegg og videoklipp med erfaringer fra Larvik og Hurum.

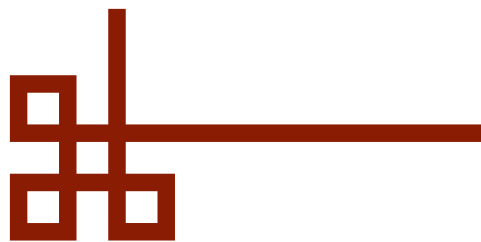
Foto: Marianne Sørensen, Larvik museum.

Minnefinnere fra Torstrand skole i Larvik. Sebastian Montovani, Stian Bjønnes Eidsgaard, Madeleine Svendsen, Victoria Lysko og Lise M. Molteberg Lyngvær.

Tre eldsjele

Kvart fylke har valt ut ei eldsjel frå det frivillege kulturvernet i Kulturminneåret. Eldsjelene var æresgjester ved opninga i Trondheim.

- Korleis opplevde du å bli valt ut som eldsjel?
- Kva betyr Kulturminneåret for deg og ditt lokalmiljø?

KULTURMINNEÅRET 2009

Foto: Dagfinn Silgjerd.

Sigmar Myhre, Rogaland

- Å bli plukka ut av fylkeskommunen var ein inspirasjon i arbeidet. Det var skikkeleg flott å vere med i Trondheim og kjekt å snakke med andre og høyre korleis dei driv.

- Kulturminneåret er alltid spennande med ulike tema. I 2009 jobbar vi hardt med eit stort prosjekt – vi set i stand ei gammal tollbu frå år 1550 på Nedstrand. Tollboden vil stå på eit museumstun saman med Sisselastova frå 1700-talet og Vervarstova frå 1800-talet.

Are Homlong, Møre og Romsdal

- Det var stort, det gir eit fundament å arbeide vidare med. Trondheimsturen ga personleg påfyll, inspirasjon til å halde fram arbeidet, fornya kontakt og forståing av korleis dei ulike arbeider.

- Eg merkar stor interesse for Kulturminneåret lokalt, Ålesund kommune utnemner til dømes månadlege kulturminne. I Storfjordens venner ser vi fram til sommarstevne 7. juni. Vi har hatt store bygningsprosjekt som Skageflå, men eg ser konturane av mindre bygningsvern og meir kulturlandskapsskjøtsel i framtida.

Foto: Grima, Mysen

Marit Egeberg Krog, Østfold

- Jeg opplevde det som en stor overraskelse. Etter hvert ble jeg også ydmyk ved tanken på at jeg var den utvalgte. Som fylkesleder for historielagene her i fylket ser jeg på valget av meg som en stor anerkjennelse for det enorme frivillige arbeidet alle medlemme våre utfører.

- Det betyr at vi får satt et spesielt fokus på det vi historielagene har på arbeidsplanen – det å ta vare på fortiden for ettertiden. Vi har startet en stor dugnad for å gjøre alle kulturminner i fylket tilgjengelig på nettet.

Eldsjelene i Kulturminneåret

Akershus: Thea Wenche Sundt, Oppgård historielag
Buskerud: Bjarne Bratås, Flesberg historielag
Finnmark: Helmer K. Losoa, Byluft i Unjárgga gielda
Hedmark: Per Olav Mathiesen, Rendalen historielag
Møre og Romsdal: Are Homlong, Storfjordens venner
Rogaland: Sigmar Myhre, Nedstrand
Nordland: Ingri og Knut Rindal
Nord-Trøndelag: Bodvar Tømmerås
Oppland: Margit Rognerud, Ankalterud Gård
Oslo: Tore Friis-Olsen, Forbundet Kysten

Sogn og Fjordane: Oline Løvlid, Hornidal
Sør-Trøndelag: Anders Refsnes, Selnes
Telemark: Else Marie Skaun, Telemark Fortidsminneforening

Troms: Helen Jakobsen, Bjarkøy
Vest-Agder: Eiliv Ulltveit Moe
Vestfold: Tor Bjørvik, Kulturminner i utmark, Hedrum Bygdetun

Østfold: Marit Egeberg Krog, Østfold Historielag

Fortellinger om kyst-Norge

Fram til 19. juni seiler M/S Gamle Oksøy, som vanligvis er stasjonert ved Bredalsholmen fartøyvernseier, langs hele kysten. Tøktet går til Hammerfest med retur til Kristiansand. I forbindelse med åpningen av Kystkulturkonferansen 2009 gikk starten fra Oslo 12. mai. Kulturminneåret og samarbeidsprosjektet "Fortellinger om kyst-Norge" skal markeres.

Av Geir Tvedt, Riksantikvaren

Fram mot grunnlovsjubileet i 2014 skal en rekke hefter "Fortellinger om kyst-Norge" produseres. Formålet er å få fram kystens betydning for framveksten av Norge som selvstendig nasjon. Fortellingene skal beskrive fiskerier og havbruk, sjøfart, kystforvaltning og maritim infrastruktur. Heftene vil bidra til økt kunnskap, interesse og engasjement for kystens kulturhistorie.

Samarbeid

"Fortellinger om kyst-Norge" er en del av handlingsplanen for kystkultur som Miljøverndepartementet, Kultur- og kirke departementet og Fiskeri- og kystdepartementet har tatt initiativet til. Riksantikvaren, ABM-utvikling, Fiskeridirektoratet og Kystverket har ansvaret for gjennomføringen. Direktoratene samarbeider med de tre nasjonale museumsnettverkene for maritim kulturhistorie som er

Kystens førstedame, statsråd Helga Pedersen i Fiskeri- og kystdepartementet, åpnet i mai den nasjonale kystkulturkonferansen i Oslofjorden, samtidig som hun sendte M/S Gamle Oksøy ut på tokt langs hele norskekysten i anledning Kulturminneåret.

Foto: Ase Eihuse@riksantikvaren

Arrangementer

Bergen 24. mai, Ålesund 28. mai,
Norsk kystfestival i Brønnøysund 5. juni,
Svolvær på kystens dag 9. juni, Hammerfest 13. juni og
Kristiansand i anledning Frihavnsdagene 18. og 19. juni.

Fullstendig reiserute og oppdaterte reportasjer fra toktet finner du på følgende link:

<http://www.kystverket.no/?aid=9031011>

Nasjonalt nettverk for fiskerihistorie og kystkultur, Kystverkmusea og Museumsnettverk for sjøfart.

Lokale

Direktoratene oppfordrer regionale myndigheter, kommuner og næringsaktører til å bruke "Fortellinger om kyst-Norge" som bakteppe for lokale kystfortellinger, gjerne på plan- og utviklingsarealer hvor blikket rettes framover.

Fortellinger i Kulturminneåret:

Kyst- og havlandet Norge – Kyst-Norge i et historisk perspektiv.

Den norsk-arktiske torsken og verden – Torskefiskets historie.

Ressursar til låns – Om sildefiske og annet pelagisk fiske

Riksvei nr. 1 – Maritim infrastruktur.

Sjøfartsfortelling

Kystverkets tidligere fyr- og merkefartøy M/S Gamle Oksøy er på kulturhistorisk fortellingstokt langs kysten.

Foto: Ase Bitstøl/Riksantikvaren.

Frihavnsdagene 19. - 21. juni i Kristiansand

Miljøvernminister Erik Solheim vil snakke om *Kulturarven som grunnlag for utvikling* på fagkonferanse om havnas posisjon i dagens samfunn på Frihavnsdagene 2009. Med seg på Fiskerikaia har miljøvernministeren kystdirektør Kirsti Slotsvik, Kristiansands ordfører Per Sigurd Sørensen, prosjektleder for Porto Franco Gunnar Eikli og forfatter Kjartan Fløgstad. Kulturminneåret 2009 og Porto Franco, som er et av pilotprosjektene i Riksantikvarens verdiskapingsprogram, inviterer til en maritim festival i Kristiansand havn. På programmet står i tillegg til konferansen, også konserter, utstillinger, marked og mange spennende aktiviteter for barn og voksne. Fullriggeren Sørlandet, M/S Sjøkurs og M/S Gamle Oksøy ligger til kai med mange andre mindre fartøyer.

For program, påmelding og informasjon se www.portofranco.no

FRIHAVNS
DAGENE 09

PORTO
FRANCO

Visuelt fortalt

I anledning av toktet med M/S Gamle Oksøy og kystfortellingene, har Riksantikvaren plukket fram aktuelle bilder fra sitt fotoarkiv.

Av Åse Bitustøl, Riksantikvaren

Fotografiene brukes nå i en plakattstilling som følger Gamle Oksøy på toktet langs kysten. Utstillingen viser bilder fra dagligliv og forteller sin historie om kyst-Norge.

Fotografiene er svært detaljrike og gir et ypperlig innblikk i både arbeid og fritid i fortiden. Selv om bildene ikke ble tatt for å dokumentere samtiden, kan vi få en rekke opplysninger ved å studere dem. Både kvalitet og komposisjon er helt på høyden.

Bygdøyens Bad, Oslo.

Tollboden på Tyholmen i Arendal.

Schirmers elever i Gudbrandsdalen

Schirmers elever i Gudbrandsdalen, er tittelen på både bok og utstilling som Lillehammer kunstmuseum, Maihaugen, Oppland fylkeskommune og Riksantikvaren har samarbeidet om.

For første gang ble de originale elevarbeidene fra Tegneskolen i Kristiania sin studietur til Gudbrandsdalen i 1898-1912 vist fram. Utstillingen var i våres på Lillehammer kunstmuseum. Samtidig ble boken med de unike tegningene presentert for publikum.

Tegneskolen

Omkring århundreskiftet drev arkitekt Herman Major Schirmer (1845-1913) arkitekturundervisning ved Tegneskolen i Kristiania, nå Statens håndverks- og kunstindustriskole. Undervisningen skulle bli avgjørende for utviklingen av norsk arkitektur på 1900-tallet. Studiereiser i hjemlandet var en sentral del av undervisningen, og i perioden 1898 - 1912 gikk reisene til Gudbrandsdalen. Tegningene viser en unik og detaljrik dokumentasjon av de gamle gårdsanleggene.

Ny stilretning

Schirmers elever målte opp gårds-tun, bygninger, møbler og inventar. Målet var å skape en ny nasjonal stilretning tuftet på norsk byggeskikk og folkekunst. Mange av Schirmerelevne ble toneangivende arkitekter de første tiårene etter uavhengigheten i 1905. Gjennom studieturene fikk elevene solid kjennskap til den norske bygningsarven. Gårdsanleggene sammenfaller med det som senere ble fredet. I 1912 skulle Schirmer bli Norges første riksantikvar. Originaltegningene er i Riksantikvarens tegningsarkiv.

Samarbeid

Som en del av Kulturminneåret 2009 samarbeidet Lillehammer

KRÜKE. Hjemlandet. Vaaen. • NØRE, STUØØ • Opmaalt og tegnet af Herman Major Schirmer

Kruke 17. 6. 99

kunstmuseum, Maihaugen, Oppland fylkeskommune og Riksantikvaren om å synliggjøre Schirmers elevs arbeid.

Boken har tekster av arkitekt Kjell Marius Mathisen på Maihaugen, arkitekt Magnhild Apeland fra Oppland fylkeskommune, arkitekt og seniorrådgiver Siv Leden hos

Riksantikvaren og konservator Cecilie Skeide ved Lillehammer Kunstmuseum.

Boken er i salg på Maihaugen og Lillehammer kunstmuseum. Den kan også bestilles på e-postadresse juni.prytz@lillehammerartmuseum.com

Med hjerte for stål

Engasjerte folk, dugnadstimer tilvarene noen årsverk og drøye seks millioner gjør at kulturminnet "Hvaler" snart er på vannet igjen. Passasjerbåten fra 1892 var meget nedslitt, og istandsettingen har vært både krevende og kostbar.

*Av Signe Ihlen Tønsberg,
Riksantikvaren*

Honnørordene kommer fra Alexander Ytteborg som til daglig leder seksjonen for fartøy og tekniske kulturminner hos Riksantikvaren. Seksjonssjef Ytteborg har ansvaret

for at de riktige beslutningene blir tatt når om lag 50 millioner kroner skal forvaltes for vern av fartøy. Seksjonen har et spesielt mandat. Foruten at tre fartøyvernssentre og 10 industrimuseer skal tas hånd om, er ikke mindre enn 212 vernede fartøy søknadsberettiget til tilskuddsmidler

fra Riskantikvaren. Også lokalbåten "Hvaler" har fått sitt.

- Summen det kostet å gjøre "Hvaler" sjødyktig var stor, men så er også kostnadene til å sette i stand vernede fartøy gjerne i mange-millionersklassen. Skal Norge med den lange kystlinjen ta vare på fartøy som representerer ulike perioder i vår sjøfartshistorie så koster det penger. Mye penger, sier han.

Klink og sveis

Lokalbåten "M/S Hvaler" som ble bygget på Fredrikstad Mekaniske Verksted, har med sine dekk i treverk, motor, stål, klink og sveis gjort sin tjeneste fram til slutten av 70-tallet. Folk har kommet dit de skulle, posten kom frem, og også begravelsesfølget fulgte båren om bord til kirkegården. På kalde vinterdager brøt hun isen. Nå skal "Hvaler" igjen seile som et flytende kulturminne i skjærgården i Fredrikstadområdet.

- Stiftelsen Hvaler gjør en kjempeinnsats for å forvalte den delen av vår kulturarv som knytter seg til helt nødvendig samferdsel i skjærgården, sier Ytteborg. Før bilen overtok og laget nye kapitler i vår samferdsels-historie, var lokalbåten livsnødvendig for folk.

De store

Han beklager derimot at sjøfartsnæsjonen Norge knapt har klart å ta vare på de gamle virkelig store fartøyene. Og de som tror at det er snakk om tremasters hvite seilskuter

- Jeg har et kall! Det høres muligens en smule spesielt ut, men kulturminnevern engasjerer hele meg, sier seksjonssjef for fartøy og tekniske industriminne, Alexander Ytteborg.

Foto: Gunhild Lurås

med skipper Worse ved roret, tar feil. Helt feil.

- Vel er det bevart et representativt utvalg av både fiskefartøy, lokalbåter, ferger og andre bruksbåter, men de virkelig store båtene glimrer dessverre med sitt fravær. Toget har gått for interessante passasjerfartøy som gikk fra Norge til utlandet – tenk om et skip fra Amerikalinjen hadde vært bevart som representant for vår viktige emigrasjonshistorie.

- Fraktebåtene som gikk i utenriksfarten er også nærmest fraværende, kun et par stykker er igjen med store utfordringer, sier Alexander Ytteborg.

Norsk industrihistorie kan vise til produksjon av båter i stål. Både skrog og propeller.

De siste 150 årene har Norge vært en av hovedaktørene i internasjonal skipsfart, og en gang var vi verdens tredje største skipsfartsnasjon.

- Fem på 12

Ytteborg er i tvil om han alltid er enig i kulturminnevernets sterke fokus på "vern gjennom bruk" når det gjelder fartøy.

- Jeg mener det bør være en balanse mellom vern gjennom å ligge ved kai, og vern gjennom bruk, spesielt på større fartøy.

Han viser til Göteborg hvor et 20-talls båter fra ulike tidsepoker i

Sveriges historie ligger til kai, og formidles i dag som museum.

- Hadde vi klart både å ha fartøy i bruk, men også noen i en museal sammenheng, ville vi muligens klart å ta vare på et representativt utvalg. Men klokka er ikke fem på 12, den er ett på, advarer han.

Tilhørighet

Seksjonssjef Ytteborg er sin egen historie bevisst. Vi får høre om barn-

dommens somre med rutebåten til besteforeldrene. Han forteller gjerne om forkjærligheten til tretrikkene på Holmenkollbanen, eller om søndagsturene i tidlige barneår til gamle Akers Mek. Stor betydning hadde også bestefaren som fortalte om sitt liv som overingeniør ved utbyggingen av store nederlandske jernbane-prosjekter.

- Jeg blir fremdeles lykkelig når jeg ser et gammelt damplokomotiv.

Hvaler i isen i 1947.

Foto: Siffelsen Hvalers fotosamling

Dronningen åpner Oscarshall

H. M. Dronning Sonja åpner Oscarshall i august. Lystslottet ved Frognerkilen i Oslo vært under oppussing siden 2006.

Det kongelige slott, Statsbygg og Riksantikvaren samarbeider om å sette slottet i stand på en god og riktig måte. Den omfattende restaureringen nærmer seg avslutning og Oscarshall skal igjen åpnes for publikum.

Kong Oscar I fikk slottet bygget i perioden 1847 til 1852 og det er et monument over denne tidens norske kunst og kunstindustri.

Foto: Hanna Kosonen Geirans@Riksantikvaren

Nasjonsbygger og strateg

**Hvem var Harry Fett?
Et kjent navn i norsk kunsthistorie, som nå er aktuelt igjen. I august arrangeres seminar om ham på Kistefos-museet. Tidsskriftet "Kunst og Kultur" vier et eget spesialnummer, og Kristin Bliksrud Aavitsland skriver biografi om mannen.**

Av Kaare Stang, Riksantikvaren

Harry Fett (1875-1962) blir ofte feilaktig omtalt som Norges første riksantikvar. Embetet ble opprettet i 1912 og Fett ble utnevnt som riksantikvar allerede i 1913. Han etterfulgte arkitekt Herman Major Schirmer som bare hadde stillingen i fem måneder. Harry Fett fungerte i embetet i en hel mannsalder på 33 år, i perioden fra 1913 til 1946. Hans tyskfødte far var fabrikkeier på Høyenhall i datidens Kristiania. Med god økonomi kunne Harry Fett i 20-årsalderen foreta en rekke studieopphold i utlandet. Først dro han til Strasbourg, hvor han studerte europeisk middelalder- og italiensk renessanseskulptur. Dette førte ham videre til studiereiser i Italia. Han var også i München, hvor kunsthistoriker Adolf Furtwängler ble en viktig inspirator.

Strid

Da Harry Fett som 24-åring kom tilbake til Norge i 1899 ble han raskt synlig i offentligheten, særlig gjennom kritiske avisartikler. Fett rettet polemikk mot planene for restaurering av Akershus slott. Ledelsen i Fortidsminneforeningen ble raskt oppmerksom på den talentfulle mannen og utnevnte ham til foreningens sekretær. Harry Fett kom midt inn i et vepsebøl. Etter en bitter strid trakk foreningens leder, Nicolay Nicolaysen seg i 1899. Samtidig forlot foreningen sitt fokus på forhistoriske kulturminner som særlig Nicolaysen

hadde ivret for som arkeolog. Under påtrykk fra arkitekt Herman Major Schirmer ble fokuset nå rettet mot kulturminner fra middelalderen og nyere tid.

Ny linje

Harry Fett stilte seg bak denne nye linjen i Fortidsminneforeningen. Han så behovet for en systematisk registrering av norsk kirkekunst fra middelalderen og fremover. Fett reiste rundt i Sør-Norge på sykkel og med fotografiapparat i sekken. Slik fikk han en omfattende over-

sikt over nasjonal kirkekunst. Norsk Folkemuseums direktør, Hans Aall la merke til den unge Fett og engasjerte ham til en utstilling i 1901. Fett ble amanuensis ved Folkemuseet, en stilling han hadde i 10 år frem til 1911. I denne perioden arrangerte han flere utstillinger og publiserte vitenskapelige verk i tilknytning til disse.

Bygningsfredningslov

To år etter, i 1913 ble han embetsmann. Når Harry Fett kalles landets første riksantikvar, er ikke dette helt

Harry Fett sannsynligvis i slutten av 20-årene hjemme hos sine foreldre i huset på Nordstrand.

Fotograf ukjent.

urimelig. Fett var den som systematisk konstruerte et moderne kulturminnevern med basis i lov og formelt vern.

Da Fett ble utnevnt i 1913, var det bare arkeologiske kulturminner og bygninger fra middelalderen som hadde fredningsstatus. Iveren etter å rive og bygge nytt var fremtredende på begynnelsen av 1900-tallet. Fett så derfor raskt behovet for å kunne beskytte yngre bygninger gjennom et lovbasert vern.

Harry Fett ivret etter å få en norsk bygningsfredningslov etter modell av den tilsvarende danske loven. Den 3. desember 1920 ble Norges første bygningsfredningslov vedtatt i Stortinget, og Harry Fett hadde dermed fått et verktøy til å iverksette fredning av nyere tids arkitektur fra 1600-, 1700- og 1800-tallet. Fett sørget deretter for å få en systematisk oversikt over mulige fredningsobjekter landet rundt.

De første fredningene

I november 1921 skrev Fett et likegyldende brev til kommuner, lokale foreninger og kulturinteresserte personer. I brevet ba han om opplysninger om sorenskrivergårder, fogdegårder, prestegårder, og større private gårder, gjestgiverier, skystasjoner og industrielle anlegg som kunne ha verneverdi i sognene. Fett avsluttet sitt brev med håp om lokal velvilje og respons *"da det har vist sig vanskelig at faa nævnte liste istand uden hjælp av lokalkjente folk"*.

Etter en omfattende gjennomgang, kunne Harry Fett i 1923 gjennom vedtak i Antikvarisk Byggningsnemnd og Kirkedepartementet sende ut de første fredningsvedtakene til tinglysning.

En omfattende fredningsprosess var i gang, og samlevedtak over fredninger ble fattet på løpende bånd, etter innstilling fra riksantikvar Fett.

Inspirator

Harry Fett var ikke bare embetsmann. Han var også en inspirator og en levende formidler av kulturhistorie. Han utga en rekke kunsthistoriske verker og samlet inn midler til et eget fond for publisering av slike bøker; Norske Mindesmerkere

Harry og Harriet giftet seg i 1903. Harriet var født Rode. Harry Fett startet Kunst på arbeidsplassen og tidsskriftet Kunst og Kultur.

Fond. Harry Fett hadde et omfattende sosialt nettverk og blant de økonomiske bidragsyterne til fondet var kjente embetsmenn og forretningsfolk, deriblant Fredrik Wedel-Jarlsberg.

Omstridt

Harry Fett så viktigheten av å pleie kontakt med politikere for å skape forståelse og legitimitet for kulturminnevern i Norge. Mang en politiker, blant annet senere statsminister Trygve Bratteli mottok eksemplarer av Harry Fetts publikasjoner, ofte med personlig dedikasjon. Men Fett var også en omstridt person. I en memoarartikkel skrev han selv at han kunne *"the noble art of making enemies"*. Utsagnet er et vitnesbyrd om Harry Fett som en stridende og markant riksantikvar – gjennom en hel mannsalder.

Kilder:

Hugo Fett: *"Dr. Harry Fett – Bibliografi 1875-1962-1975"*, Gyldendal Norsk Forlag, 1975
Dag Myklebust: *"Utviklingen av kulturminnevernet gjennom 1900-tallet – Noen hovedtrekk og noen fremtidsvyer"*, Fortidsminneforeningens Årbok 1999.
Dag Myklebust: *"Harry Fett"* Norsk Biografisk Leksikon, Kunnskapsforlaget, 2001
Øistein Parmann: *"Herman Major Schirmer og Tegneskolen - Et stykke norsk arkitekturhistorie"* Dreyer, 1986
Ola Storsletten: *"Ny giv for arkitekturoppmåling"*, Fortidsvern nr 1, 1991
Åse Moe Torvanger: *"Fredede og bevaringsverdige bygninger og anlegg"* i Jørn Holme (red): *"Kulturminnevern – Lov, forvaltning, håndhevelse"*, Bind I, Økokrim, 2001

Tyveriet i Larvik kirke

En natt i begynnelsen av mars gikk alarmer i Larvik kirke. Tyver hadde tatt med seg maleriet "La de små barn komme til meg". Morgen etter våknet hele Norge opp til nyheten om det frekke tyveriet av det verdifulle maleriet, som antas å være malt av Lucas Cranach.

*Av Marit Westli Arntzen,
Riksantikvaren*

Tre dager etter innbruddet fant politiet bildet, gjemt i en varebil i Porsgrunn. Tyveriet satte i gang en omfattende debatt om sikring av verdiene i kirkene.

Larvik kirke og det verdifulle bildet var i noen dager det store samtaleemnet i norske medier.

Berømt maleri

Maleriet "La de små barn komme til meg" antas å være malt av den kjente tyske renessansemaleren Lucas Cranach den eldre. Det ble etter sigende gitt i gave fra Ulrik Frederik Gyldenløve til Larvik kirke rundt 1680. Kunstverket har

vært på kirkens inventarliste fra 1689.

Ikke første gang

Tyveriet i mars er ikke første gang maleriet har vært i medienes søkelys.

I 1963 var både riksmidler og lokalpresse på pletten da det skulle restaureres. Dagsrevyen fulgte maleriet da det ble tatt ned fra veggen i Larvik kirke og båret ut på en ventende lastebil. Journalist Ragnar Baartvedt og Dagsrevy-teamet intervjuet konservator Janne Wang, kirkeverge Thorbjørn Nilsen og klokker Bjarne Indgjerd. Vel framme i Oslo ble maleriet pakket i en spesialkasse og forsikret for 125 000 kroner av Riksantikvaren, i

følge Larvik Morgenavis. Ferden gikk videre til Brussel.

Også Aftenposten var opptatt av saken og skrev; "Et helt team av norske kunsthistorikere og tekniske konservatorer reiser i nær fremtid til Bryssel, hvor de ved Institut de Royal de Patrimoine skal granske og restaurere fire av perlene i vår kunstschatte." "

Imponert

I teamet som reiste til Belgia den gang var blant andre dr. fil Stephan Tschudi Madsen, som senere skulle bli en profilert riksantikvar. Larvik Morgenavis skrev: "Gratis vil de få kunne gjøre bruk av alle de nyeste tekniske hjelpemidler som man disponerer."

Kirkevergen i Larvik, Ludvig Levinsen, følger nøye med når maleriet pakkes forsiktig inn for å tas med til Oslo.

Konservatorene hos Norsk Institutt for kulturminneforskning (NIKU) skal undersøke bildet og komme med anbefaling for hvordan eventuelle skader på best mulig måte kan repareres.

Foto: Marit Westli Arntzen, Riksantikvaren

Politiet gjorde også sine undersøkelser i tilknytning til etterforskningen. Her koster det forsiktig etter fingeravtrykk.

Aftenposten reiste også til Brussel for å se restaureringsarbeidet med egne øyne. De konkluderte med at maleriet var i gode hender. De norske konservatorene var imponert over det Belgiske instituttets moderne teknologi og metoder.

Kirkene utsatt

Et maleri som har hengt i en kirke i flere hundre år har blitt opplevd av generasjon etter generasjon ved viktige anledninger som dåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse. Kunstverket oppleves som viktig for svært mange mennesker. Dette gjelder også andre kulturminner. Disse kan aldri erstattes hvis det blir borte, uansett størrelsen på forsikringssummen. Ved andre typer tyveri kan skaden være omfattende, og det økonomiske tapet stort, men skaden kan vanligvis rettes opp igjen.

Økonomisk vinning

En undersøkelse av kulturminnekriminalitet i Norden viser at det vanligste motivet for tyverier av kunst og kulturgjenstander er økonomisk vinning. I følge bladet Miljøkrim er trusselbildet enkelt når det

gjelder kulturminnekriminalitet. Det som blir utsatt for plyndring og tyveri, er det som markedet etterspør. Norge har ratifisert UNESCO-konvensjonen av 1970 om handel med kulturminner. Endringer er foretatt i kulturminneloven som gjør at både eksport og import av kulturminner er ulovlig.

Lav sikkerhet i kombinasjon med mange lett omsettelige gjenstander har gjort kirkene stadig mer utsatt for tyverier. Dette bekreftes i flere analyser som er gjort om kulturminnekriminalitet i forskjellige europeiske land. Nå er det ikke lenger museer, men kirker, private hjem og kunstsamlinger, som har flest tyverier.

Vurdering av skader

Maleriet ble offisielt overlevert fra

politiet til Larvik menighet mandag 16. mars.

Bildet ble nennsomt pakket inn og forflyttet til Oslo. Norsk institutt for kulturminneforskning har undersøkt maleriets tilstand etter tyveriet. Undersøkelsene viser at der er skader på bildet, og det vurderes nå hva som skal gjøres.

Det verdifulle maleriet har tilhørt Larvik kirke i over 300 år, og menigheten vil gjerne ha det tilbake i kirken. Det er også Riksantikvarens prinsipielle holdning at bildet fortsatt bør henge i Larvik kirke så sant det er praktisk mulig. Fire menn er dømt for tyveriet.

Kilder:

Riksantikvarens arkiv
www.okokrim.politiet.no
Miljøkrim 2 - 2008

Økt innsats mot kulturminnekriminalitet

Som første land i Norden oppretter regjeringen en tverrfaglig gruppe som skal arbeide mot kulturminnekriminalitet. Gruppen tilknyttes Økokrim og medlemmene kommer fra ulike statlige etater som arbeider innenfor området. Blant medlemmene finner vi representanter for politidirektoratet, riksadvokaten, ABM-utvikling, tolletaten og Riksantikvaren. Gruppen skal bidra med innspill og forslag til beslutninger og tiltak mot kulturminnekriminalitet.

Kulturarv i Europa

Boka "Culture and Continuity" vil foreligge i disse dager. Boka presenterer gjennom tekst og bilder, et utvalg kulturarvprosjekter som har fått støtte gjennom de økonomiske finansieringsordningene, EEA og Norway Grants.

Finansieringsordningene som ble opprettet i 2004, er Norges inngangsbillett til det indre markedet i EØS. EEA og Norway Grants er Norges bidrag til utjevning av økonomiske og sosiale levekår i Europa, og har over en fem-års periode bidratt med nærmere 10 milliarder kroner til de nye EU-landene, i tillegg til Spania, Hellas og Portugal. De fleste mottakerlandene har et ønske om å bygge på den nasjonale kulturarven for å skape tilhørighet og identitets-

følelse. En stor del av den økonomiske støtten fra Norge har derfor gått til prosjekter i tilknytning til kulturarv.

Boka som er et samarbeid mellom Utenriksdepartementet og Riksantikvaren, vil bli brukt som gavebok.

Tidligere redaktør i Aftenposten Per-Egil Hegge har skrevet tekstene. Hegge har også vært korrespondent i Washington, London og Moskva. Han er kjent for sine store kunnska-

per om Sovjetunionen og de postkommunistiske statene, som nå er en del av EU og som er representert i boken.

Fotoredaktør er Jiri Havran.

Han er også representert i boka med egne bilder. Havran er født i Tsjekkoslovakia, nå Den Tsjekiske republikk. Han kom til Norge i 1974, og er i dag en av landets fremste arkitekturfotografer, med kulturminner som et hovedområde.

Kiltsi. Estland har fått støtte til å renovere sju gamle herregårder slik at de fortsatt kan brukes som skoler. De store private landeiendommene ble nasjonalisert i 1939, og bygningene sto tomme ved krigens slutt. Mange herregårder ble tatt i bruk som offentlige skoler etter 1945. Vedlikehold hadde ikke blitt prioritert og bygningene var ofte i svært dårlig stand.

Foto: Arne Macsik © Riksantikvaren

Kulturminnedagen

Vatn og kulturminne frå dagleglivet er tema for Kulturminnedagen i år. Alle lag, foreiningar, kommunar og kulturinstitusjonar er inviterte til å vere med på å markere dagen søndag 13. september.

For å delta i konkurransen må arrangementet vere på sjølve Kulturminnedagen, og programmet må vere ferdig oppsett og sendt inn før 15. juni. Premien er på 30 000 kroner. I høve Kulturminneåret er dessutan alle fjerdeklassane i landet inviterte til å ta del i konkurransen "Vatn og dagleglivets kulturminne". Kulturminnedagen er ei felles satsing for å skape forståing og interesse for kulturminne og kulturmiljø. Kulturminnedagen 2009 har same hovudtema som Kulturminneåret, men vil setje søkelyset på kva vatnet har hatt å seie for kulturminna frå dagleglivet.

Dei inviterte er alle lag, foreiningar, kommunar og kulturinstitusjonar. Kulturminnedagen er ein del av European Heritage Days som vert arrangert over heile Europa kvar haust i september. I fjor deltok 49 land. Det var Europarådets

Foto: Ane Kjerstern@Riksantikvaren

Vatn og dagleg hygiene. Handvaskane tok over etter vaskevannsfata. Her ein handvask frå høgsterettsbygget i Oslo.

Kulturminnevernkomité som tok initiativet til felles europeiske kulturminnedagar.

Frå 1999 har dei vore fellesprosjekt for Europarådet og EU. Ein nasjonal komité har ansvaret for markeringa

her i landet. Denne er: Riksantikvaren, ABM-utvikling, Norges kulturvernforbund og Norges museumsforbund. Kulturminnedagen sitt sekretariat er lagt til Norges kulturvernforbund.

Veiviseren – din guide til kulturarvopplevingar

Av Mathias Øvsteng, Norsk Kulturarv

Norsk Kulturarvs reisehandbok Veiviseren viser veg til 500 kulturarvopplevingar over heile Noreg. Boka formidlar enkeltopplevingar, tradisjonar, landskap og bygningar i tillegg til fagartiklar om vår historie og kultur.

Veiviseren er gitt ut på norsk, engelsk og tysk, og er meir enn ei vanleg reisehandbok: Les om bygningsarv, mat, kulturlandskap, norsk landbruk, seterkultur, vikingtradisjon, kyrkjebygg, folkekunst, skitradisjon, kystkultur, pilegrims-

tradisjon, jakt og fiske, språkhistorie og folkemusikktradisjon i Veiviseren.

Boken synleggjer spesielt godt alle som har Norsk Kulturarvs kvalitetsmerke Olavsrosa. I boka finst også litt byhistorie frå våre seks største byar. Veiviseren er ei bruksbok – sjølv med 450 sider informasjon skal du kunne ta den med over alt. Boka kan bestillast via www.kulturarv.no/ Produkter, på post@kulturarv.no eller via tlf. 61 21 77 20.

Pris kr 198 + porto.

For medlemmer i Norsk Kulturarv kr 168 inkludert porto.

Blant gamle hus i Vågå og i Rauland med Thorbjørn Egner

Thorbjørn Egner?

Jo, Karius og Baktus, Folk og røvere, Klatremus, og Musikantene kommer til byen.

Men hvem visste at tegneren og barnebokforfatteren Egner (1912-1990) også har skrevet personlig om nasjonal byggekunst? Under krigen reiste han til Vågå og til Rauland, hvor han tegnet gamle tømmerbygninger og samlet sagn, myter og fortellinger.

Resultatet ble de to bøkene ”Gamle hus i Vågå” (1943) og ”Gamle hus i Rauland” (1945).

Dette er to glemte litterære perler som trekkes frem i lyset igjen, når de nå utgis på nytt av Pantagruel Forlag. I disse bøkene finner vi mystikk og mytologi mellom tjærebredde stav og laft.

Gamle sagn, for eksempel om folkene på Sandbugårdene i Vågå, forteller om rikdom, humor og glede.

Vi blir fascinert av Thorbjørn Egners totalkunstverk. Som det heter så fint i Freia-reklamen: ”Et lite stykke Norge”.

Bøkene er planlagt å komme ut tidlig til høsten.

Thorbjørn Egner: Vågå kirke.

Thorbjørn Egner: Kleppe gård

Rydd et kulturminne

Av Mathias Øvsteng, Norsk Kulturarv

Med solid støtte frå Sparebankstiftelsen DnB NOR har Norsk Kulturarv gjennom ryddeaksjonane 2005, 2007 og 2009 engasjert rundt 20 000 elevar i 800 ulike prosjekt over heile landet. Desse aksjonane reflekterer om lag 160 000 dugnadstimar i større og mindre prosjekt for å rydde ulike kulturminne og gjera dei tilgjengelege for folk flest. Tidlegare er det gjennomført 279 ryddeprosjekt i regi av Norsk Kulturarv. Dette betyr at Norsk Kulturarv har gitt tilskot til nærmare 1 100 "Rydd et kulturminne"-

prosjekt hittil. Nettverk for Miljølære har også vore ein god samarbeidspartnar, blant anna gjennom presentasjon av aksjonsrapportar på www.miljolare.no. Boka "Rydd eit kulturminne", som også er støtta av Sparebankstiftelsen, dokumenterer den store innsatsen gjennom to av aksjonane – 2005 og 2007. Her er blant anna redigerte rapportar og foto skulane sjølve har levert, ulike bakgrunnsartiklar og oversikt over

alle skular og grupper som har vore med på å rydde ulike kulturminne – frå gravrøyser til krigsminne, frå gamle vegfar til minnesteinar. Alle som har deltatt i prosjekta 2005 og 2007, har fått boka. Ho er elles distribuert til ulike samarbeidspartnarar Norsk Kulturarv har i innsatsen for det praktiske kulturminnevernet. Boka kan bestillast gratis via post@kulturarv.no så langt opplaget rekk.

Norsk Kulturarv

Riksantikvaren inviterer til kommunekonferanse om

Kulturarven i lokalmiljøet

10. og 11. november 2009 i Håndverkeren i Oslo
- hold av dagene!

Hvordan står det til med kulturarven i et kulturminnear og i et år preget av finanskriser og økt arbeidsledighet? Tiltakspakker på kulturminnefeltet; er det motkonjunkturiltak og bevaring av kulturminner i skjønn forening? Hvilken sammenheng er det mellom verdi og verdiskaping og samfunnsøkonomisk lønnsomhet? Hvilke erfaringer fins fra arbeidet i verdiskapingsprogrammet og andre lokale og regionale satsinger.

Foto: Oslo Håndverks- og Industriforening

Konferansen er en del av Utviklingsnett, Riksantikvarens arbeid overfor kommunene og Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. Følg med på våre nettsider for nærmere opplysninger www.ra.no

I 1924-26 malte Alf Rolfsen veggene al fresco i Håndverkeren.

B

NORGE P.P. PORTO BETALT

RETURADRESSE:
Riksantikvaren
Postboks 8196 Dep. 0034 Oslo

Nordisk samarbeid

Foto: Inga Sóley Krifjöhúddóttir, Fotileiðgjafi Ríkissins.

Nýibær, Hólar på Island. Tre- og torvhus fra slutten av 1800-tallet. Økte temperaturer og mer nedbør vil gi økt risiko for råteskader på trebygninger.

Klima og kulturarv – fortid møter fremtid, er tittelen på den nordiske konferansen som skal være i Oslo 12. november.

Hele Norden er representert i prosjektet "Effekter av klimaendringer på kulturminner og kulturmiljø": Danmark, Finland, Færøyene, Grønland, Island, Norge og Sverige. Prosjektet pågår i perioden 2008-2010, og ledes av Riksantikvaren i Norge. Prosjektet arrangerer konferansen i november som skal være i Nobels Fredssenter. Stigende temperaturer, fuktigere vær og økt havnivå vil påvirke kulturminner og kulturmiljøer. Nordisk ministerråd har i år gitt 600.000 danske kroner til et unikt nordisk samarbeidsprosjekt om klima og kulturarv.

En effekt av varslende klimaendringer er tining av permafrosten, som truer kulturminner i de arktiske områdene. En annen effekt av et varmere og fuktigere klima er økende risiko for råteskader på trebygninger.

Imidlertid er det mange kulturminner som har tålt vekslende vær og ekstreme påkjenninger gjennom hundrevis av år. Derfor vil prosjektet også belyse den kunnskapen om klimatilpasning som disse kulturminnene representerer.

Målet med prosjektet er todelt: Å sette kulturminneforvaltere bedre i stand til å møte de varslende klimaendringene, og å styrke samarbeidet mellom de nordiske kulturminneforvaltningene. Mer informasjon på

www.ra.no/klimaprojektet

Redaksjon: Informasjonsseksjonen, Riksantikvaren

Fotoredaksjon: Fototeamet, Riksantikvaren

Grafisk Produksjon: DMT kommunikasjon AS

Opplag: 4 000

Stoff som ikke er signert er skrevet av redaksjonen

Hevendinger kan rettes til:

Riksantikvaren
Dronningensgate 13
Postboks 8196 Dep.
0034 Oslo

Tlf: 22 94 04 00

Faks: 22 94 04 04

E-post: postmottak@ra.no

www.riksantikvaren.no

